

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

26.6.2023

Itäisen menneisyyden haltuunottajat: kolme historioitsijaa Vanhasta Suomesta

Anu Koskivirta

Kolmen Vanhassa Suomessa syntyneen paikallisen koululaitoksen kasvatin, Gabriel Reinin, Matthias Akianderin ja A. J. Europaeuksen panos suomalaiselle historian tutkimukselle on ollut kiinnostava. Historioitsijana kolmikosta oli merkittävin Gabriel Rein (1800–1867), josta Suomen modernin historian tutkimuksen katsotaan alkaneen. Rein oli Jääskessä syntynyt papin poika, jonka isäpuolesta, kollegineuvos C. A. Sattlerista, tuli Vanhan Suomen muuhun Suomeen liittämisen jälkeen 1812 Suomen hallituskonseljin oikeusosaston jäsen. Sattlerin tytär solmi avioliiton tulevan arkkipiispan ja yliopiston rehtorin, Vanhan Suomen koululaitostakin johtaneen E. G. Melartinin kanssa, mistä yhteydestä muodostui merkittävä myös nuorelle Gabriel Reinille ja tämän urakehitykselle. Reinistä kehkeytyi 1820-luvulta lähtien tuottelias keskiajantutkija, joka vakiinnutti dosenttina ja historian professorina Suomen historian yliopisto-opetukseen ja syvensi teoksissaan merkittävästi Suomen varhaishistorian tuntemusta.

Jääskestä niin ikään kotoisin ollut talollisen poika Matthias Akiander (1802–1871) ei puolestaan ollut ystävänsä Reinin tavoin ammattihistorioitsija, vaan venäjän kielen ja kirjallisuuden opettaja, myöhempi professori. Historia-alalla hän ansioitui venäläisten lähteiden kokoajana ja kääntäjänä, laajojen matrikelien koostajana sekä herätysliikkeiden ja lahjoitusmaakysymyksen tutkijana.

Kolmikön täydensi Kuolemajärvellä syntynyt ja Parikkalassa varttunut kirkkoherran poika A. J. (Anders Josef) Europaeus (1797–1870). Europaeus työskenteli 1820-luvun puolivälistä 1830-luvun alkuvuosiin Viipurin lukion historian lehtorina, kunnes sai Henrik Renqvistin eron myötä vapautuneen kirkkoherran viran Liperistä. Europaeuksesta tuli Pohjois-Karjalan-vuosinaan valistushenkinen maalaisrovasti, tanskalaista tiedesarjaa aktiivisesti avustanut muinaistutkija ja maallikkohistorioitsija.

Reinin, Akianderin ja Europaeuksen lapsuusvuosina Vanhan Suomen koululaitos tarjosi historia-alalle toisenlaisia lähtökohtia kuin muun Suomen vielä pappisvaltainen opinkäynnin tie. Seudun edistyksellisenä pidetty koululaitos ei toiminut kirkon, vaan vuonna 1803 perustetun Tarton yliopiston koulukomission alaisena. Reinin ja Akianderin kiinnostuksen historiaan sytytti Viipurin saksankielisen piirikoulun historianopettaja, runoilija Johann Carl Evert, joka osasi entisenä teatteriseurueen jäsenenä havainnollistaa ilmein ja elein menneisyyden henkilöitä ja tapahtumia. Vieläkin olennaisempaa kolmikön tulevalle urakehitykselle oli alkeis- ja piirikoulutasolta karttunut venäjän taito, jossa heidän ikäluokkansa sai huomattavan etumatkan muun Suomen nuoriin nähden. Kielitaito ja kulttuurinen ymmärrys Venäjän hallintotavoista osoittautuivat odotettuakin hyödyllisemmäksi, kun Vanha Suomi liitettiin vuodesta 1812 Suomen suuriruhtinaskuntaan. Näinä aikoina Suomen kulttuuristen arvostusten painopiste ja historian tutkimuksen katse olivat kääntymässä kohti itää.

Reiniä, Akianderia ja Europaeusta vain vähän vanhempaan ikäluokkaan kuuluivat useimmat niin kutsutut Turun romantikot, joista monet olivat opiskelleet Porvoon lukiossa ja innostuneet Herderin esimerkistä itähämäläisen tai savolaisen kotiseutunsa kielestä ja kansankulttuurista. Tästä ylioppilaiden piiristä lähtivät Pietariin ensimmäiset venäjän kielistipendiaatit 1810-luvun alussa. Nämä saivat tehtäväkseen myös etsiä Venäjältä Suomen historiaa valaisevia dokumentteja. Venäläisiä lähteitä

Pohjolan historiankirjoitus

[Tarkastele profiilia](#)

BLOGIARKISTO

[kesäkuuta 2023 \(1\)](#)[toukokuuta 2023 \(1\)](#)[huhtikuuta 2023 \(1\)](#)[maaliskuuta 2023 \(1\)](#)[helmikuuta 2023 \(1\)](#)[tammikuuta 2023 \(1\)](#)[joulukuuta 2022 \(1\)](#)[marraskuuta 2022 \(1\)](#)[lokakuuta 2022 \(1\)](#)[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

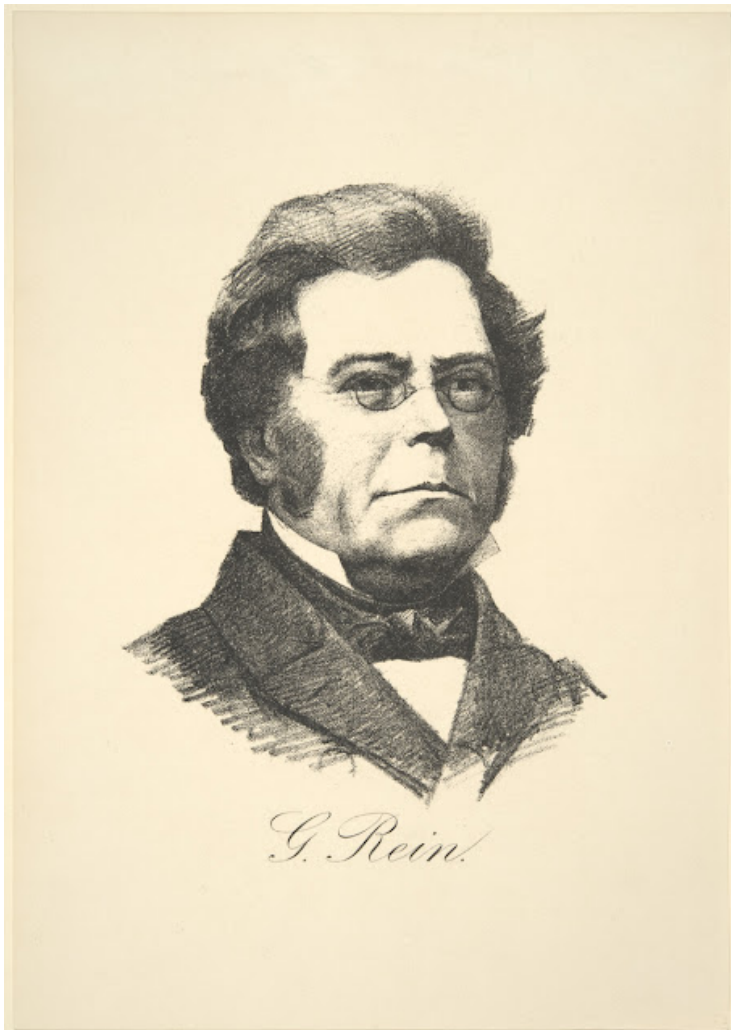
[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)[aateli](#)[aatelisto](#)[Ahvenkoski](#)[Aleksanteri I](#)[Alpo Silander](#)[Anders Josef Europaeus](#)[Anders Lizelius](#)

hyödynsi etnologisissa, varhaishistoriaankin ulottuvissa tutkimuksissaan 1810-luvun puolivälistä lähtien etenkin iittiläisen pitäjänsuutarin poika A. J. Sjögren, joka yleni Pietarin tiedeakatemiaan jäseneksi. Rein, Akiander ja Europaeus solmivat Turun romantikkoihin kontakteja myöhemmin, mutta kielistipendejä he eivät tarvinneet.

Reinin, Akianderin ja Europaeuksen historialliset tiedonintressit suuntautuivat luonnollisista syistä paljolti Itä-Suomeen ja erityisesti kotiseudulle Karjalaan, joka oli ollut muun Suomen asukkaille pitkään rajan takaista maailmaa. Kiinnostuksen kohteena oli Turun romantikkojen johtohahmon A. I. Arwidssonin ja Ruotsin gööttiläisten esimerkkien mukaisesti erityisesti Suomen keskiaika, josta 1800-luvun alkupuolella haluttiin etsiä omaleimaisen kansallisen identiteetin aineksia.

Rein: opettaja, verkostoituja ja varhaisten valloitusten tuntija

Akateeminen historiantutkimus, etenkin Suomen historian tutkimus, oli ollut lamaannuksissa Porthanin kuoleman (1804) jälkeen, eikä arvostetun kirkkohistoriasta julkaisseen teologi Jakob Tengströmin arkkikiispaaksi nimityksensä ja poleemisen A. I. Arwidssonin erottaminen akatemiasta (1822) ollut ainakaan parantanut tilannetta. Venäläisiä aineistoja ryhtyikin Suomessa hyödyntämään lähteenä laajamittaisesti ja systemaattisesti vasta Gabriel Rein 1820-luvun puolivälistä alkaen. Rein tutki Karjalan varhaishistoriaa ensimmäisessä väitöskirjasarjassaan *De vetere Carelia ante occupationem Suecanam* (1825–1830), joka hyödynsi läntisinä aineksina esimerkiksi Olaus Magnuksen *Pohjoisten kansojen historiaa*, Porthanin teoksia, Christfrid Gananderin *Mythologia Fennicaa*, Z. Topelius vanhemman ja saksalaisen R. Schröterin suomalaisten kansanrunojen kokoelmia, sanastoverteiluja sekä Friedrich Rühnin Ruotsin historiaa, itäisinä aineksina puolestaan N. Karamzinin ja A. C. Lehrbergin Venäjän historioita ja joitakin venäläisiä annaaleja. Tutkimus ruotsalaisvalloitusta edeltäneestä Karjalasta osoitti, että novgorodilaiset olivat kastaneet karjalaisia ortodoksikirkon jäseniksi jo 1220-luvulla – ennen kuin läntiset valloittajat saapuivat kastamaan asukkaita roomalaiskatolisiksi. Karjalaisiin Rein palasi vielä myöhemmässä tutkimuksessaan venäläisten annaalien mainitsemista *curoneista*: hän tulkitsi 1100–1200-luvuilla Suomeen hyökkäilleen, kuurinmaalaisiksi uskotun kansan karjalaisiksi.

arkistolaitos
 baltiansaksalaiset
 Edvard Rodhe
 Eino Jutikkala
 Emanuel Linderholm
 Eva Österberg
 Fredrika Dorotea
 Gabriel Rein
 Heikki Ylikangas
 henkilöhistoria
 Henrik Gabriel Porthan
 Henrik Klaunpoika Horn
 Herman Lundström
 Herman Råbergh
 historia
 historiakulttuuri
 historiakuva
 historiallinen kriminologia
 historiankirjoitus
 historiografia
 Hjalmar Holmquist
 Horn-suku
 isoviha
 Itä-Suomi
 Jaakko Gummerus
 Johan Bilmark
 Johan Jakob Nordström
 Juhana-herttua
 Juho Rudolf Koskimies
 Kaarlo Blomstedt
 kansatiede
 Karjala
 Karl Adolf Appelberg
 kirkkohistoria
 konservointi
 kruunu
 kulttuurihistoria
 Kustaa IV Adolf
 Kuurinmaa
 lehdistö
 lehdistöhistoria
 lesket
 luonnonväriaineet
 maanluovutus
 maanomistus
 maataloushistoria
 maatilaperimys
 mahtivaltio
 Martti Ruuth
 Matthias Akiander
 mentaliteettien historia
 mentaliteettihistoria
 metodologia
 mikrohistoria

Gabriel Rein vuonna 1886. Kuva: P. Chr. Liebert; Historian kuvakokoelma, Museovirasto, Finna.

Rein tutki 1820-luvun puolivälin jälkeen esimerkiksi akatemian perustamista varhaisemman ajan Suomen historian tutkijoita, joita käsittelevä tutkimus tarkastettiin dramaattisesti Turun palon raunioilla. Palon aikaan hän oli ollut Akianderin kanssa pelastamassa akatemiarakennuksesta sen arkiston asiakirjoja katoamasta liekkeihin.

Yliopiston siirrettyä Helsinkiin Rein osallistui Snellmanin, Lönnrotin ja muiden nuorten kansallista kysymyksistä kiinnostuneiden oppineiden kanssa Lauantaseuran keskusteluihin ja kuului Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran perustajiin vuonna 1831 – kuten myös Tiedeseuran perustajiin vuosikymmenen lopulla. SKS:n esimiehenä hän toimi 1840-luvulta 1850-luvun alkupuolelle. Seuran julkaisemaan *Suomi*-sarjaan hän muun ohessa kirjoitti artikkelisarjan siihenastisesta suomalaisesta historiografiasta ja Suomen historian lähteistä (kirjallisuutta ja asiakirjalähteitä vielä suoranaisesti erottamatta).

Luennoimalla säännöllisesti Suomen historiasta Rein vakiinnutti 1820-luvun puolivälistä lähtien Reinhold von Beckerin jalanjäljissä Suomen historian kurssit osaksi akatemian/yliopiston opetusohjelmaa – ja joskus hämmästytti opiskelevaa nuorisoa näkemyksillä, joita läntisemmästä Suomesta tulleet ylioppilaat tulkitsivat jopa venäläismielisiksi. Aikanaan hän tosin joutui yliopiston rehtorina itsekin vaikeuksiin venäläisen hallinnon kanssa. Aikaansa seuraavana ja kansainvälisesti verkottuneena historioitsijana hän kävi tapaamassa henkilökohtaisesti niin Erik Gustaf Geijeriä kuin Leopold von Rankeakin.

Luentokurssinsa kertausmateriaaliksi Rein laati kronikoivan väitössarjan *Finlands forntid i chronologisk översigt* (1831). Katsaus etsi Suomen historian linjaa sijoittamalla keskeiset tapahtumat 600-luvulta 1520-luvun alkuun niin Venäjän kuin Ruotsinkin historian yhteyteen. Historian aamuhämärän Rein nojasi kansanrunouteen tulkitsamalla Väinämöisen ja Ilmarisen 600-luvulla eläneiksi merkkimiehiä, joiden saavutuksia oli ajan saatossa ryhdytty paisuttelemaan. Tässä käsityksessä hän poikkesi seuraavan sukupolven historioitsijasta Yrjö Koskisesta (1830–1903), joka jo nojasi historiankirjoituksen yksiselitteisesti asiakirjalähteisiin. Niin kutsuttujen Suomen muinaiskuninkaiden historiallisuuden Rein Porthanin tavoin kiisti kaiken evidenssin puuttuessa.

— 28 —

från Wiborg, och såsom eget Höfdingedöme underlagdt Raseborg. — Bo Jonsson tillika Lagman i Finland.

1373. Hennichinus Dume eller Dyme, Höfvitsman i Wiborg. — En strid uppkommer emellan Erke-Biskopen i Upsala och Biskopen i Åbo angående Stiftens gränser i Österbotten.

1374. Bo Jonsson beger sig till Wiborg, för att genom ett nytt fördrag förlänga stilleståndet med Ryssland.

1375. Konung Albrekt utger en försäkring att alla andeliga och verldsliga Frälsemän utan intrång skulle åtnjuta sina Friheter; förordnar om en allmän Land- Hus- Kyrko- Tings- Qvinno- och Vägfred, men betungar Allmogen med pålagor.

1377. Striden emellan Erke-Biskop Birger och Biskopen i Åbo, angående gränserne af deras Stift, afgöres af Konung Albrekt till den sednares fördel. — Páfven Gregorius XI utger ett Bref (bulla) till den Finska Kyrkans försvar, på det att dess gods ej må, på sätt som skall hafva händt, minskas genom Andeliga och Verldsliga magtägande.

1378. Páfven Urban VI beskyller Ryssarne att hafva gjordt fiendtliga infall på Svenska området, samt utlofvar aflat åt dem, som antingen personligen, eller genom penninge-understöd vilja bidraga till deras bekrigande; dock torde inga fiendtligheter hafva utbrustit.

1379. Dmitrij IV Donskoj besegrar Mongolerne på Kulikowska fältet vid Don.

muinaismuistohallinto

muinaistutkimus

museot

nationalismi

oikeushistoria

papinlesket

papisto

perimyskäytänteet

Pohjoismaat

porvaristo

rajat

rauha

rauhansopimukset

rikoshistoria

Ruotsi

Ruotsin valtakunta

sanomalehdet

sota

sotilasvaltio

Suomen historia

Suomen historiankirjoitus

Suomen suuriruhtinaskunta

Suomenkieliset Tieto-Sanomata

Suomi

suuri Pohjan sota

sääty

sääty-yhteiskunta

Taalainmaa

talonpoikainen vapaus

talonpojat

tilaperimys

toimijuus

torpat

Turku

Turun Akatemia

Uudenkaupungin rauha

vaatetutkimus

vaatteet

valtionarkeologit

valtionrakennus

valtiosääntö

Vanha Suomi

varhaismoderni aika

Veli Verkko

Venäjä

verkatehdas

veronkanto

verotus

Viipuri

Viro

vuorovaikutus

väitöskirja

väitösohjaaja

värit

Ote Gabriel Reinin teoksesta *Finlands forntid* (1831) havainnollistaa tyyliä esittäen Ruotsin ja Venäjän tapahtumat rinnakkain Suomen historian käännteiden kanssa. Kuva: Google Books.

värjärit

Toimittuaan 1830-luvun alkupuolella Helsingissä yliopiston saksan kielen lehtorina Rein sai vuonna 1834 historian professuurin – osin laajan julkaisutoimintansa ansiosta, ja osin ilmeisesti Melartinin myötävaikutuksella. Rein oli tässä vaiheessa jo pätevöitynyt Hämeeseen suuntautuneen toisen ristiretken ajan tuntijaksi ja vakiinnuttanut Suomen historian periodijakoa muistuttamalla Pähkinäsaaren rauhankeskeisestä ruotsalaisen yhteiskuntajärjestyksen ja katolisen sivistyksen vakiinnuttajana sekä Ruotsin ja Venäjän myöhempienkin rauhansopimusten pohjana. Tutkimustensa pohjalta hän laati sittemmin laajemman, omana aikanaan uudenaikaisen synteesitutkimuksen *Biskop Tomas och Finland i hans tid*. Reinin pitkään tavoittelema yleisesitys Suomen historiasta ei sitä vastoin ehtinyt valmistua hänen elinaikanaan, vaan hänen luentojensa pohjalta koottu *Föreläsningar öfver Finlands historia I-II* ilmestyi postuumisti. Yleisen historian professorin Yrjö Koskisen suomenkielinen, Suomen historian erillisyyttä korostanut *Oppikirja Suomen kansan historiasta* (1869) jätti kuitenkin Reinin valtiokeskeisen teoksen varjoonsa.

Itäisen kulttuurihistorian koostaja Akiander ja valistuspöytä, muinaistutkija

Europaeus

Rein ei ollut suoranainen asiakirjatutkija toisin kuin ystävänsä Matthias Akiander, joka vahvisti Suomen – ja etenkin itäisen Suomen – historian tutkimuksen edellytyksiä kokoamalla ja kääntämällä laajoja asiakirja-aineistoja. Vaikka Akiander ei suorittanut yliopistollista loppututkintoa, hänkin päätyi Helsingin triviaalikoulun rehtorina työskennelyään yliopiston palvelukseen, ensin 1830-luvun lopulla venäjän kielen ja kirjallisuuden lehtoriksi, saman alan ylimääräiseksi professoriksi vuonna 1853 ja vakinaiseen professuuriin vuonna 1862 (pappisvihkimyksen hän oli ottanut ainoastaan äitinsä mieliksi vuonna 1848). Yliopisto-opetukseen liittyi esimerkiksi Akianderin kirjoittama kevyt Venäjän historian yleisesitys *Ryska Rikets historia*. Virkatyönsä ohessa Akiander tutki monipuolisesti suomen kielioppia sekä itäistä Suomea ja Venäjää koskevia asiakirja-aineistoja.

SKS:n sihteerinäkin 1830-luvun lopulla toimineen Akianderin luonteva julkaisufoorumi oli SKS:n *Suomi. Tidskrift i fosterländska ämnen* -aikakauskirja. Akianderin kääntäminä ja selityksin varustamina lehti julkaisi 1840-luvun alusta lähtien Ruotsin ja Venäjän väliset rauhansopimukset Pähkinäsaaren rauhasta Haminan rauhaan sekä erilaisia valtiollisia ja läänien välisiä rajakirjeitä. Näitäkin merkittävämpi oli *Suomi*-lehdessä julkaistu *Utdrag ur ryska annaler* (1849). Lähes 300-sivuinen teos sisälsi, paikansa ja osin selitti johdonmukaisesti 15 venäläisen aikakirjan (annaalin) maininnat Suomeen liittyneistä, pitkälti sotaisista tapahtumista 800-luvun loppupuolelta Pultavan taisteluun ja Viipurin piiritykseen (1710) saakka. Teosta varten Akiander oli tutkinut Venäjän kronikkaa, joka perustui Nestorin kronikan eri versioihin, sekä Novgorodin, Sofian, Pihkovan, Solovetskin ja Dvinin kronikoita, ja varmistanut ja taustoittanut tietojaan Nikolai Karamzinin kuulun Venäjän valtakunnan historian avulla. Akiander käsitti aikakirjoissa mainittujen historiallisten tapahtumien todellisuuspohjan kirjaimellisemmin kuin nykyaikainen tutkimus (ks. tarkemmin Korpela 2023), mutta kaikkein varhaisimpia aikoja koskenutta myyttistä ainesta hän ei koosteeseen sisällyttänyt.

Matthias Akiander 1860-luvulla. Kuva: Carl Adolph Hårdh; Historian kuvakokoelma, Museovirasto.

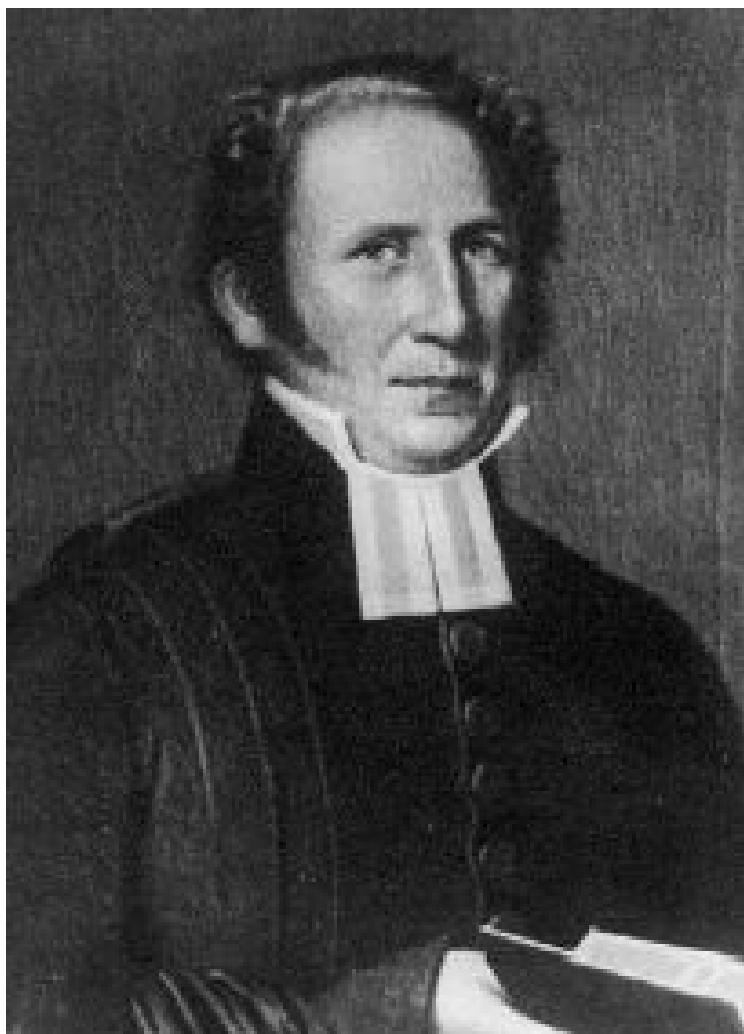
Vuosikymmenten tutkimustyö kirkonarkistoissa tuotti matrikkelit itäisen hiippakunnan koululaitoksesta (*Skolverket inom fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift*, 1865), paimenmuiston *Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift* (1868–1869), pappiselämäkertoja sisältävän teoksen *Finlands minnesvärda män* (1853, 1855) sekä Inkerin luterilaisten seurakuntien paimenmuiston (*Bidrag till kännedom om Evangelisk-lutherska Församlingarne i Ingermanlands stift*, 1865) ja siihen liittyneen tutkimuksen Itä-Suomen herätysliikkeiden vaiheista. Ne laajensivat ja tasapainottivat alueellisesti käsitystä Suomen sivistyshistoriasta, jota oli pitkään tutkittu pääasiassa Turun ja muun läntisen Suomen näkökulmasta. Akiander niin ikään vastasi valtiopäivien poliittisen päätöksenteon tarpeisiin laatimalla omatoimisesti tutkimuksen Vanhan Suomen lahjoitusmaiden historiasta (1864). Aikalaisten arvostuksesta kertoi, että oppineiden seurapiireistä etäällä pysytellyt Akiander nimitettiin maallikkotaustastaan huolimatta 1860-luvulla SKS:n Historiallisen osakunnan esimieheksi. Taustavaikuttajan roolia kuvasti sekin, että viimeisinä töinään hän toimitti yhdessä Thiodolf Reinin kanssa Gabriel Reinin luennot laajaksi Suomen historian yleisesitykseksi.

Reinin nuoruuden ystäviin kuului myös Anders Josef Europaeus, valistuspöytä, joka sai ylioppilasvuosinaan vaikutteita Turun romantikkojen historiaharrastuksista ja ystäväystyivät heistä etenkin muinaistutkimustakin harrastaneen filologin C. A. Gottlundin kanssa. Viipurin lukion lehtorina toimiessaan Europaeus oli yksi *Sanan Saattaja Viipurista* -sanomalehden julkaisijoista ja avustajista ja omaksui vaikutteita orastavasta itäisestä, valistuksellisesta fennomaniasta. Saatuaan pastoraatin Liperistä Europaeus paransi määrätietoisesti virkapiirinsä sivistysoloja perustamalla asemapaikkakunnalleen esimerkiksi kansan- ja pappiskirjastot sekä kansakoulun. Rovastiksi edettyään hän ryhtyi julkaisemaan muinaistieteellisiä tekstejä. Ansiot kirkkolakikomiteassa painoivat silti tieteellisiä töitä enemmän, kun Europaeukselle, joka sittemmin toimi myös valtiopäiväedustajana, myönnettiin teologian kunniaohtorin arvonimi vuonna 1857.

Europaeuksen kiinnostus varhaishistoriaan kumpusi porthanilaisesta näkemyksestä, jonka mukaan vahvemmat naapurikansat määrittivät Suomen myöhemmät kohtalot. Aitoa kansallista toimijuutta oli siksi etsittävä muinaisajoista. Europaeus suhtautui

suomalaiseen mytologian ja historiallisten asiakirjalähteiden yhdistämiseen vapaamielisemmin kuin akateemisissa piireissä uraa tehneet ikätoverinsa. Europaeuksen tutkimuksellisenä intohimona oli järjestää muinaisuudesta kertovat muistomerkit, kuten asiakirjat, kertova kansanperinne ja nimistö, yhtenäiseksi ajassa eteneväksi kokonaisuudeksi, ja löytää varhaishistoriasta tekijöitä, joka yhdistivät suomalaisia lähimpiin sukulaiskansoihin. Lähteinään hän käytti suomalaisten, venäläisten ja saksalaisten asiakirjojen ohella islantilaisia saagoja, mikä joissain yhteyksissä yhdistyi kirjaimellisiin tulkintoihin Kalevalan tapahtumista.

Europaeus verkostoitui Liperistä käsin pohjoismaisten muinaistieteilijöiden kanssa ja spekuloi alan tanskalaisessa vuosikirjassa *Aarboger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* osin sattumanvaraisten sanavertailujen pohjalta hunnien ja suomalaisten yhteydestä, muinaisajan savolaisista sekä Pähkinäsaaren rauhansopimuksen seurauksista. Europaeuksen pääteos oli 1850-luvun lopulla julkaistu *Karjalan ajan-tiedot Täyssinän rauhaan*. *Ajan-tiedot* oli Karjalan varhaishistorian yleisesitys, jonka johtavana ajatuksena oli sijoittaa Kalevalan tapahtumat Karjalaan. Teos yhdisti seikkaperäisen *Vatjan* viidenneksen verokirjan, Akianderin julkaisemien annaalikatkelmien, tanskalaisten muinaistutkijoiden *Antiquités russes* -kokoelman sekä Arwidssonin lähdejulkaisujen luennan mielikuvituksellisiin tulkintoihin Kalevalan tapahtumien ja Laatokan paikannimistön yhteyksistä.

Anders Josef Europaeus, n.1830–1840. Kuva: tuntematon tekijä; Wikimedia.

Kokonaisuutena *Ajan-tiedot* täydensi Suomen varhaishistorian kronikoiden sarjaa, jossa Suomen alueen varhaishistoriaa ankkuroitiin pitkällä aikavälillä maakunnallisesti ja geopoliittisesti itään. Reinin *Finlands forntid* oli sijoittanut Suomen tapahtumat 600-luvulta Tukholman kapinaan saakka niin Ruotsin kuin Novgorod-Moskovankin vaiheisiin, Akianderin *Utrag ur ryska annaler* rakentanut venäläisten aikakirjojen taistelukupauksista ja Suomi-huomioista kronologisen kokonaisuuden siinä missä Europaeuksen *Karjalan ajan-tiedot* paikansi ja kokosi aikajärjestykseen itäisen maakunnan tunnetun – ja osin kuvitellunkin – tapahtumahistorian ristiretkijalta Täyssinän rauhaan 1595. Ajoittavat, selittävät ja jäsentävät kronikat olivat tarpeellinen vaihe historiankirjoituksen tiellä syntetisoivien kokonaisesitysten tasolle.

Europaeus kuului kansanperinteen ja historian yhdistämisestä innostuneena maallikkotutkijana itäsuomalaisen fennomanian jatkumoon: yleisen käsityksen

itäsuomalaiset suuntautuivat kansallisten tieteiden harjoittajina useammin kieleen ja kansanperinteeseen siinä missä länsisuomalaiset historioitsijat Yrjö Koskisen johdolla rankelaiseen, julkishallinnon asiakirjoihin nojautuvaan lähdekriittiseen historiantutkimukseen. Vaikka 1870-luvun tieteen historian tilanteeseen perustuva yleistys ei tee täyttä oikeutta ammattimaisen historiantutkimuksen eriytymisen alla uraansa tehneiden Europaeuksen, Reinin ja Akianderin tutkijaprofiileille, on selvää, että historiantutkijoiden ammatillinen jälkikasvu Viipurin läänistä jäi seuraavina vuosikymmeninä niukanlaiseksi. Vuonna 1875 perustetun Suomen Historiallisen Seuran ensimmäisten tutkijajäsenten joukkoon kutsuttiin kaksi Viipurin läänistä kotoisin ollutta tutkijaa: kansanrunouden ja kirjallisuuden historian tutkija, folkloristiikan tieteellisen metodin kehittäjä Julius Krohn (s. Viipuri 1838) sekä tuottelias paikallishistorian dokumentoija Johan Magnus Salenius (s. Valkjärvi 1846), jotka kumpikaan eivät edustaneet aikansa ammattimaistuneen historiantutkimuksen edistyneimpiä virtauksia. Varhaisiin jäseniin kuuluivat myös Reinin poika Thiodolf ja tyttärenpoika Kustavi Grotenfelt, jotka kiistatta kuuluivat historia-ammattilaisiin, mutta taustaltaan olivat jo syntyperäisiä helsinkiläisiä. 1800-luvun lopun historiantutkijoiden piiriin ei enää muodostunut Reinin, Akianderin ja Europaeuksen kaltaista kolmikkoa, jonka historialliset tiedonintressit suuntautuivat Karjalan vaiheisiin ja Itä-Suomen historiaan.

Anu Koskivirta, FT, Suomen ja Pohjoismaiden historian dosentti, tutkija, Suomen kulttuurirahasto.

Kirjallisuutta

Valikoituja julkaisuja tekstissä käsitellyiltä tutkijoilta

Matthias Akiander:

”Fredsfördrag, Gräntsettractater och Råbref”, *Suomi – Tidskrift i fosterländska ämnen* 1841–1843. Finska litteratursällskapet.

Ryska Rikets historia. Första delen. Äldre historien. Wasenius'ska boktryckeriet 1844.

”Utdrag ur ryska annaler”, *Suomi–Tidskrift i fosterländska ämnen* 1848. Finska litteratursällskapet 1849.

Historiska upplysningar om de religiösa rörelserna i Finland i äldre och nyare tider, osat 1–7. Kejsarliga Alexanders Universitet 1857–1863.

Muutamia tietoja Inkerinmaan ja Itäsuomen lahkolaisuuksista. Simelius 1864.

Om donationerna i Wiborgs län. Historisk utredning om deras uppkomst och natur samt öfriga förhållanden under ryska tiden. Simelius 1864.

Bidrag till kännedom om Evangelisk-lutherska församlingarne i Ingermanlands stift. J. C. Frenckell & Son 1865.

Skolverket inom fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk 9. Finska Vetenskaps-Societen 1866.

Herdaminne för fordna Wiborgs och nuvarande Borgå stift intill år 1868, osat 1–2. Finska Vetenskaps-Societeten 1868–1869.

A. J. Europaeus:

Karjalan ajan-tiedot Täyssinän rauhaan asti, vuonna 1595. Aschan 1859.

”Om Savo och savolaxarnes forntid”, *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie.* Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab 1858, 29–51.

”Några hypoteser angående Väinölä, Pohjola och andra i Kalevala förekommande namn”, *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie.* Kongelige Nordiske Oldskrift-

Selskab 1861.

”Något om hunner och finnar”, *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie*.

Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab 1866, 232–242.

”Om det nöteborgska fredsfördraget och dess följder”, *Annaler for Nordisk Oldkyndighed og Historie*. Kongelige Nordiske Oldskrift-Selskab 1866, 14–26.

Gabriel Rein:

De vetere Carelia ante occupationem Svecanum. Frenckell 1825–1830.

De rerum Fennicarum scriptoribus ante conditam Academiam Aboensem. Frenckell 1828.

Finlands forntid i Chronologisk öfversigt, åtföljd af de förnämsta händelser ur Rysslands och Sveriges historia. Frenckell & son 1831.

De loco, quo, arma Tavastis illaturus, appulerit Birgerus Dux. Frenckell 1833.

Biskop Thomas och Finland i hans tid. Frenckell 1838–1839.

”Bidrag till finska häfde-teckningens historia”. *Suomi 1841, 1 häftet, 3–59, 1842, 1. häftet 3–36, 1843, 1. häftet 3–33, 6. häftet 311–354*.

Statistisk teckning af Storfurstendömet Finland. 1843.

Statistisk teckning af Storfurstendömet Finland. 1853.

Föreläsningar öfver Finlands historia I–II (koonneet ja toimittaneet Matthias Akiander ja Thiodolf Rein). G. W. Edlund 1870–1871.

Muu kirjallisuus

Cederberg, A. R. & Thiodolf Rein, *Suomalaisuuden merkkimiehiä. 4, Gabriel Rein*. Kansanvalistusseura 1917.

Cederbrg, A. R., *Suomalaisuuden merkkimiehiä. 4, Matthias Akiander*. Kansanvalistusseura 1917.

Jalava, Marja, ”Kansallisen menneisyyden todistaminen”. Teoksessa *Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus*, toim. Petri Karonen. SKS 2019, 161–215.

Karonen, Petri, ”Historiantutkimuksen ja yhteiskunnan yli puolitoistavuosisatainen vuoropuhelu: resurssit, rakenteet ja tulokset”. Teoksessa *Tiede ja yhteiskunta: Suomen Historiallinen Seura ja historiantutkimus*, toim. Petri Karonen. SKS 2019, 13–14.

Korpela, Jukka, *Muinais-Venäjän myytti. Kiovan Rus, Ukraina ja vanhan Venäjän historia*. Gaudeamus 2023.

Klinge, Matti, *Suomalainen ja eurooppalainen menneisyys — historiankirjoitus ja historiakulttuuri keisariaikana*. SKS 2010.

Landgrén, Lars-Folke, ”Rein, Gabriel (1800–1867)”. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. SKS 2006. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-003595> Luettu 26.6.2023.

Luther, Georg, ”Akiander, Matthias (1802–1871), professor, historieforskare”. *Biografiskt lexikon för Finland*. Svenska litteratursällskapet i Finland 2009. <https://www.blf.fi/artikel.php?id=3107> Luettu 16.6.2021.

Mustelin, Olof, *Studier i finländsk historieforskning 1809–1865*. Svenska Litteratursällskapet i Finland 1957.

Petersen-Jessen, Anne, *Liperin rovasti Anders Josef Europaeus*. Suomen Sukututkimusseura 1987.

Ruutu, Martti, ”Liperi eräänä heräävän kansallisen harrastuksen tukikohtana”.
Historiallinen aikakauskirja 35:2 (1937), 85–109.

Ruutu, Martti, ”Rovasti A. J. Europaeus Suomen muinaisuuden tutkijana”.
Historiallinen Aikakauskirja 37:3–4 (1939), 329–344.

Ruutu, Martti, ”A. J. Europaeus koulukysymysten ajajana 1850- ja 1860-luvuilla”.
Historiallinen Arkisto 47. Suomen Historiallinen Seura 1940, 355–379.

Sarjala, Jukka, *Turun romantiikka. Aatteita, lukuvimmaa ja yhteistoimintaa 1810-luvun Suomessa*. SKS 2020.

Sulkunen, Irma, *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. SKS 2004.

Tommila, Päiviö, *Suomen historiankirjoitus. Tutkimuksen historia*. WSOY 1989.

Tuominen, Uuno, *Suomen Historiallinen Seura 1875–1975* [Seuran tutkijajäsenten matrikkeli 1870–1900, 92–93]. Suomen Historiallinen Seura 1975.

Pvm. 26.6.23

Tunnisteet: 1800-luku, Anders Josef Europaeus, Gabriel Rein, historiografia, Itä-Suomi, Matthias Akiander, Vanha Suomi, Venäjä

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.